

УДК 811.161.2'373.2:811.161.2'367.4

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/4>

Наталія КОМЛИК

викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
Першотравневий просп., 24, м. Полтава, Україна, 36011
ORCID: 0000-0002-3083-8328
nataly-off@i.ua

Світлана ПЕДЧЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36000
ORCID: 0000-0003-3995-6619
svpedchenko@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Комлик, Н., Педченко, С. (2023). Семантичне тло біномів з назвами їжі як різновидів сурядних словосполучень. *Folia Philologica*, 5, 28–33, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/4>

СЕМАНТИЧНЕ ТЛО БІНОМІВ З НАЗВАМИ ЇЖИ ЯК РІЗНОВИДІВ СУРЯДНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню семантичного рівня англійських ідіоматичних виразів, які лінгвісти потрактовують як особну групу біномів або біноміалів. Зауважено, що немає єдиного уніфікованого погляду на ці одиниці і більшість мовознавців виокремлюють їх як різновид фразеологізмів. Однак біноми вирізняються з-поміж інших сталих зворотів своєю формально-граматичною організацією. Біноміальна конструкція – це сполучення двох слів, що належать до певного лексико-граматичного класу й поєднані за допомогою сурядного зв'язку. Наголошено, що ці одиниці є «застиглими» сурядними словосполученнями з єднальними відношеннями, від яких вони перейняли основні параметри і водночас у зв'язку із трансформацією набули нових. На відміну від вільних сурядних словосполучень, для біномів неможливі переставлення, зміна чи додавання компонентів. Проведений аналіз засвідчив той факт, що за формально-граматичної відкритості, яка зумовлена специфікою єднального сполучника *and*, біномам притаманна семантична закритість. Звернено увагу на те, що, на відміну від звичайних сурядних словосполучень, компонентами біному можуть бути службові слова, які за своєю природою не мають лексичного значення, однак сурядний зв'язок, який поєднує їх, детермінує набуття такою біноміальною конструкцією різних значеннєвих відтінків. Тому ці ідіоматичні вирази є яскравим прикладом тісної взаємодії формально-граматичного та семантико-синтаксичного рівнів. Іншою особливістю біномів є взаємодія їхніх конститuentів: у вільному сурядному словосполученні компоненти виявляють рівноправність і незалежність, тоді як у біноміальному виразі чітко простежується взаємодетермінованість лівобічного та правобічного складника. Зважаючи на семантичний обсяг, біноми варто класифікувати на три групи: 1) ті, у яких значення біноміалу повністю мотивоване компонентним складом; 2) ідіоматичні вирази, які, маючи пряме значення, одночасно можуть набувати переносного; 3) біноми, значення яких не мотивоване значенням їхніх компонентів.

Ключові слова: біноми, сурядні словосполучення, сурядні сполучники, єднальні відношення, семантичне тло.

Nataliia KOMLYK

Lecturer at the Department of General Linguistics and Foreign Languages,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», 24 Pershotravneva Ave., Poltava, Ukraine, 36011
ORCID: 0000-0002-3083-8328
nataly-off@i.ua

Svitlana PEDCHENKO

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of the Ukrainian language,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, 2 Ostrohradskyi St., Poltava, Ukraine, 36000
ORCID: 0000-0003-3995-6619
svpedchenko@gmail.com

To cite this article: Komlyk, N., Pedchenko, S. (2023). Semantyczne tło binomów z nazwami yizhi yak riznovydiv suriadnykh slovospoluchen [Semantic Background of Binomials with Food Names as Varieties of Coordinate Phrases]. *Folia Philologica*, 5, 28–33, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2023/5/4>

SEMANTIC BACKGROUND OF BINOMIALS WITH FOOD NAMES AS VARIETIES OF COORDINATE PHRASES

The article is devoted to the study of the semantic level of English idiomatic expressions, which linguists distinguish into a separate group of binomials. It is noted that there is no single unified view of these phrases, and most linguists distinguish them as a type of phraseological units. However, binomials differ from other constructions in their formal and grammatical organization. A binomial construction combines two words belonging to a specific lexical and grammatical class and is connected through coordinating relation. It is emphasized that these units are “frozen” coordinate word combinations with copulative relations, from which they have adopted the main parameters and, at the same time, acquired new ones due to transformation. In contrast to free coordinative phrases, binomials cannot be rearranged, changed or supplemented. The analysis has shown that, despite the formal and grammatical openness caused by the specificity of the copulative conjunction and, binomials are inherently semantically closed. It is noted that, unlike ordinary coordinate phrases, the components of a binomial can be service words that do not have lexical meaning by their nature. However, the coordinating relation that connects them determines the acquisition of different semantic shades by such a binomial construction. Therefore, these idiomatic expressions are a vivid example of the close interaction between formal grammatical, semantic, and syntactic levels. Another feature of binomials is the interaction of their constituents: in a free coordinate phrase, the components show equality and independence, while in a binomial expression, the interdependence of the left and right components is clearly traced. Considering the semantic, it is advisable to classify binomials into three groups: 1) those in which the meaning of the binomial is fully motivated by the component composition; 2) idiomatic expressions that, having a direct meaning, can simultaneously acquire a figurative meaning; 3) binomials whose meaning is not motivated by the meaning of their components.

Key words: binomials, coordinate phrases, coordinating conjunctions, copulative relations, semantic background.

Актуальність проблеми. Англійська мова багата своєрідними фразеологічними одиницями, серед яких особливе місце посідають біноми (біноміали). Спостерігаємо деяку тенденцію збільшення їхньої кількості й частоти використання у всіх сферах офіційного й неофіційного спілкування, однак довгий час дослідження цих одиниць розпорошувалося в межах аналізу фразем, до яких їх зараховують. Глобалізаційні й інтеграційні процеси, які активно впливають на розвиток мов та їх студіювання, сприяють переосмисленню традиційних поглядів на низку мовних одиниць і відкриттю нових їхніх граней. У цьому зв'язку назріла потреба в трактуванні та специфіці біномінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовних робіт, присвячених безпосередньо вивченню цих лінгвістичних феноменів, досить мало. Деякі напрацювання знаходимо у працях В. Бхатія, Д. Болінджера, М. Густафсон, О. Хатцидакі, Т. Бондаренко, А. Давиденка, Л. Медведєвої, І. Онищенко, І. Хрін та ін. Відомо, що сам термін «біномінал» увів до наукового обігу Яків Малкін, який розглядав подібні сполуки як «послідовність двох слів, які належать до одного класу і знаходяться на одному рівні синтаксичної ієрархії та часто поєднані за допомо-

гою якогось лінгвістичного засобу» (Малкін, 1959: 13). Він також запропонував і класифікацію цих одиниць, розподіливши їх на оборотні й необоротні, стійкі та нестійкі. В. Бхатія трактує біноміальні утворення як «два слова, що належать до однієї граматичної категорії, які мають семантичну схожість і з'єднані будь-яким лексичним засобом» (Бхатія, 1994: 83). Ґрунтовною працею з дослідження англійських біноміалів є робота С. Моллін *The Irreversibility of English Binomials* (2014), у якій зауважено, що ці одиниці є поєднанням не слів, а лексем, тобто компонент біному може складатися з більш ніж одного слова (Моллін, 2014: 23). У вітчизняній лінгвістиці увага науковців сфокусована на дослідженні семантичної сторони біномів (І. Онищенко), їхній класифікації (Н. Давиденко, Н. Земляной) та особливостях перекладу (Т. Бондаренко, К. Мітрошина). Однак особливості граматичної організації цих одиниць часто лишаються поза увагою мовознавців.

Мета дослідження – проаналізувати синтаксичний рівень англійських біноміалів як різновидів сталих сурядних словосполучень, дослідити семантичну запроєктованість тих одиниць, компонентами яких є назви, пов'язані з їжею.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Більшість лінгвістів розглядають біноми у складі фразеологічних одиниць, оскільки їхніми домінуючими ознаками є «стійкість та відтворюваність форми, цілісність значення» (Бондаренко, 2018: 21). Однак цей різновид сталих виразів вирізняється своїми диференційними параметрами.

На рівні формальної організації біноми – сурядні словосполучення, які під впливом інтра-екстралінгвальних чинників трансформувалися в сталі ідіоматичні сполуки. На їхній формі акцентують у своїх дефініціях Л. Медведєва й В. Дайнеко, зауважуючи, що це «сурядні, або координатні словосполучення», які «включають, як правило, граматично рівноправні слова однієї і тієї ж частини мови, поєднані сурядним сполучником» (Медведєва, 1994: 6). Тому біноми на формально-граматичному й семантико-синтаксичному рівнях мають параметри, близькі до власне сурядних словосполучень, і водночас вирізняються своїми особливостями. П. Дудик звертає увагу на те, що в сурядних словосполученнях, «порівняно з підрядними відчутною є деяка розчленованість, послабленість зв'язку між компонентами, деяка оказіональність їх поєднання, внутрішньосемантична невмотивованість» (Дудик, 1998: 43). Однак трансформоване в біном словосполучення, навпаки, набуває посилення зв'язку між компонентами, поєднання яких стає семантично зумовленим. Конституентами типового сурядного словосполучення обов'язково є слова повнозначних частин мови (*sunny and warm, demanding, but kind*), тоді як у творенні біноміалів можуть брати участь службові слова: *to and fro* (у різні боки), *on and off* (час від часу), *by and by* (незабаром). Варто зауважити, що в українській мові також є фразеологічні одиниці на зразок *від і до, за і проти, ні так ні сяк, так чи інакше, то так то сяк, тик та мик*, які згенеровані зі службових слів унаслідок «застигання» сурядного словосполучення. Справедливо констатувати, що сурядний тип синтаксичного зв'язку навіть у неспоріднених мовах виявляє схожі ознаки та функції. Наведені приклади свідчать про експресивний потенціал сурядних словосполучень, оскільки поєднання службових слів лише в їхніх межах набувають певного цілісного емоційно забарвленого значення.

Природа сурядного зв'язку дає змогу в тих синтаксемах, де функціують єднальні відношення одночасності дії чи переліку об'єктів, змінювати позиції конститuentів: *pens and pencils – pencils and pens, blue and yellow – yellow and blue, wonderful and beautiful – beautiful and wonderful, затишний і милий – милий і затишний, добрий і багатий – багатий і добрий*. Однак у біномів ця ознака є знівельованою, оскільки вони вирізняються сталістю не лише компонентного складу, а й позиції тих структурних елементів, що формують цю одиницю. На думку мовознавців, які відстоюють виокремлення сурядних словосполучень, щойно поймає синтаксеми доречно класифікувати відповідно до ознаки відкритого / закритого сурядного зв'язку на сурядні словосполучення відкритого і закритого типу. Перші «вирізняються тим, що в них одним актом сурядного зв'язку може бути об'єднаним необмежений у формально-граматичному плані ряд компонентів» (Вихованець, 1993: 206), тоді як особливість закритих полягає в тому, що «в них одним актом сурядного зв'язку поєднано тільки два компоненти» (Вихованець, 1993: 207). На формально-граматичному рівні біноми є відкритими типами сурядних словосполучень, однак на семантичному рівні для них притаманна закритість, тобто додати новий компонент без зміни значення біноміалу неможливо: *leaps and bounds* (стрімголов), *null and void* (недійсний), *short and sweet* (по суті). Приклади репрезентують і той факт, що компоненти в біноміальній конструкції є незалежними, як у вільному сурядному словосполученні, а взаємодетермінованими, тобто лівобічний компонент вимагає правобічного рівно тою мірою, якою правобічний конститuent детермінує лівобічний. Унаслідок такої взаємодії виникає цілісне значення біноміалу.

Біноми притаманні багатьом мовам, незначний відсоток цих одиниць функціонує і в українській мові, однак в англійській спостерігається відчутна тенденція до збільшення їхньої кількості. На думку Н. Давиденко й А. Земляного, причиною цього є фонетичні, історичні та географічні чинники. Звертає на себе увагу фонетичний фактор, оскільки «алітерація та рима мають велике значення при утворенні біноміалів» (Давиденко, 2020: 191). Такі зразки, як *bread and scrape, wine and dine, wheel and deal* демонструють, як «фонетична подібність слу-

гує з'єднувальним засобом (нарівні із семантичним), що поєднує окремі слова у сталий фразеологічний вираз» (Давиденко, 2020: 192).

Незважаючи на простоту формально-граматичної організації, є різні класифікації біномів в англійській мові. Так, І. Хрін, керуючись критерієм лексичного значення та належністю компонентів до певної частини мови, виокремлює три групи біноміалів: 1) синоніміїні, «які складаються з близьких за значенням слів і виконують функцію доповнення і підсилення» (Хрін, 2020: 31); 2) антоніміїні, що «підкреслюють різницю між об'єктами, явищами чи поняттями» (Хрін, 2020: 32); 3) безсполучникові, у «яких сенс висловлювання ніяк не залежить від сполучників» (Хрін, 2020: 32). На думку Л. Медведєвої, для типологізації важливими є такі чинники: ступінь усталеності та характер семантичного зв'язку компонентів. Відповідно до них можна вирізнити такі групи біномів: 1) власне фразеологічні одиниці, або ідіоми; 2) ідіофразеоматизми (термінологічні сполучення слів); 3) стійкі словосполучення з непереосмисленим значенням компонентів; 4) перемінно-усталені словосполучення, до складу яких входять не сполучники, а прийменники; 5) вільні парні словосполучення, синтаксична неподільність яких базується на їх семантичній цілісності; 6) квазісловосполучення, у яких поєднуються слова, що не є рівноправними. Дослідниця зауважує, що біноми «можуть бути представлені у вигляді шкали, на крайніх точках якої розташовані парні словосполучення – ідіоми і вільні словосполучення двох слів. Між ними розміщуються одиниці, яким властиві різні ступені усталеності» (Медведєва, 1994: 8).

Біноми обслуговують різні царини суспільного життя, тому їх доцільно також ранжувати на різні тематичні групи: політичні, економічні, побутові тощо. Звертає на себе увагу загальна семантика компонентів, які беруть участь у генеруванні біному. Чимало зразків зі словами – назвами частин тіла (*all legs and neck*), предметів побуту (*all mops and brooms*), різноманітних якостей (*bigger and better*), кольорів (*black and blue*), тварин (*cat and mouse*) тощо. З-поміж них вирізняються сталі сурядні одиниці, до складу яких входять назви різних продуктів харчування. Якщо розглядати кожен компонент як певну видову назву родового поняття, тобто їжі, ці біноми можна диферен-

ціювати на дві великі групи: 1) ідіоматичні сурядні вирази з обома компонентами – назвами продуктів харчування (*bacon and eggs*, *all sugar and honey*, *bread and cheese*); 2) біноміальні конструкції, у яких лише один із конститuentів є назвою їжі (*beans and bullets*, *bees and honey*, *beer and skittles*, *bread and circuses*).

Відповідно до семантичного тла біноми з найменуваннями їжі доцільно класифікувати на:

1) ті, у яких значення біноміалу повністю мотивоване компонентним складом. Цю групу становлять ті ідіоматичні вирази, у яких кожен компонент зберігає свою семантику, а їхнє поєднання формує цілісну назву певної страви: *bread and butter* (бутерброд), *bread and milk* (хліб з пареним молоком), *bread and salt* (хліб і сіль), *chop and chips* (відбивні зі смаженою картоплею), *coffee and cakes* (кава з тістечками), *coffee and doughnuts* (кава з тістечком), *fish and chips* (смажена риба з картоплею), *meat and potatoes* (м'ясо з картоплею), *pepper and salt* (перець та сіль), *toast and ale* (грінки з пивом). У таких сурядних словосполученнях очевидно є причина їх трансформування в сталі вирази: назви їжі, які на формально-граматичному рівні виконують функцію конститuentів словосполучення, у побуті вживаються разом. Наприклад, однією з традиційних британських страв є смажена риба з картоплею. Хоч кожна страву може бути приготовлена й подана окремо, однак у соціумі сформувалася певна традиція подавання смаженої риби саме з картоплею, а тому фраза *fish and chips* сприймається як одне складне поняття. Біноми цієї групи максимально тяжіють до вільних сурядних словосполучень;

2) ідіоматичні вирази, які, маючи пряме значення, одночасно можуть мати переносне значення, що: а) певною мірою мотивоване компонентним складом біному: *bread and cheese* (проста, малопоживна їжа; засоби до існування), *(take) bread and salt* (клястися), *bread and wine* (причастя); б) немотивоване значенням конститuentів: *(it rains) butter and cheese* (лліє немов з відра), *coffee and cakes* (невеликий заробіток), *meat and potatoes* (щось найважливіше), *pepper and salt* (крапчатий);

3) біноми, значення яких не мотивоване значенням їхніх компонентів. У цих ідіоматичних виразах назви їжі зазнали трансформації свого первинного значення й стали виразниками

зовсім не пов'язаних із ними понять. Ці одиниці за своєю природою є також «застиглими» формами сурядних словосполучень, у яких за допомогою єднального сполучника *and* можуть бути поєднані семантично близькі або віддалені компоненти.

До останньої з названих груп належить велика кількість біном, у яких семантичний обсяг сурядних словосполучень представлено такими конкретними реалізаціями:

1) «розкриття різносторонніх якостей людини та її зовнішності»: *all sugar and honey* (услеслива людина), *butter and egg (man)* (марнотратна людина), *milk and roses* (кров з молоком), *milk and water* (невизначний погляд), *pepper and salt (exterior)* (невизначна зовнішність), *sugar and spice things* (образний опис позитивних рис характеру людини);

2) «предмети та реалії повсякденного життя»: *bees and honey* (гроші), *bread and cheese (marriage)* (одруження з бідняком), *eat one's cake and have it* (здійснювати два вчинки, що внаслідок виключають один одного), *fish or cut bait* (ухвалити те або те рішення), *milk and honey* (достаток, молочні ріки), *neither bite nor sup* (макового зернятка в роті не було);

3) «стиль життя»: *all beer and skittles* (безтурботне життя), *bread and circuses* (хліба і видовищ), *cakes and ale* (веселий спосіб життя), *cakes and pudding* (цілковите задоволення);

4) «предмети військової сфери»: *beans and bullets* (продовольство і боєприпаси);

5) «періоди життя»: *bread and butterhood* (дитинство);

6) «елементи промислів»: *egg and dart* (овальний та зигзагоподібний орнамент, який за допомогою різьби наноситься на форму);

7) «оцінні судження»: *tea cup and saucer comedy* (цілком благопристойна комедія); *nuts and bolts* (практичний, конкретний).

Проведений аналіз засвідчує, що не лише окремі слова можуть набувати переносних значень, а також і їхні поєднання на основі сурядного зв'язку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Біноми, у яких компоненти є назвами їжі, репрезентують трансформацію сурядних словосполучень в ідіоматичні вирази двома шляхами. За першого вибудовуються одиниці зі збереженням первинного значення конститuentів, однак у цих біноміалах семантичне тло має ускладнений характер і вони позначають складні найменування певних страв чи їхніх поєднань. Другим способом згенеровано сталі одиниці, у яких компоненти, вступаючи у взаємодію за допомогою сурядного зв'язку, втратили первинне значення і на семантичному рівні формують цілісні сполуки з різними конотативними відтінками. Тобто в першому випадку формально-граматичний і семантико-синтаксичний рівні функціують за принципом узгодженості, а в другому – вони взаємодіють на основі детермінування: сурядний зв'язок зумовлює трансформування прямих значень компонентів у похідні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Т. Б., Мітрошина К. М. Відображення прагматичного аспекту функціонування англійських біноміалів в українському перекладі. *Advanced Linguistics*. 2018. № 1. С. 21–25.
2. Вихованець І. Р. *Грамматика української мови. Синтаксис* : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Давиденко Н., Земляной А. Біномінали англійської мови, їх види та переклад. *Актуальні питання філології та методики викладання мов*. 2020. Випуск 3 (15). Ч. 1. С. 189–202.
4. Дудик П. С. *Словосполучення в українській літературній мові* : навчальний посібник. Київ, 1998. 131 с.
5. Медведева Л. М. *Англо-український словник парних словосполучень (English-Ukrainian Dictionary of Binomial Expressions)* / за ред. О. Є. Семенця. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1994. 253 с.
6. *Фразеологічний словник української мови* / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1999. 984 с.
7. Хрін І. В. Біноміали в англійській мові та специфіка їх вживання. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (71), Issue 240, Nov. P. 31–33.
8. Bhatia V. Cognitive structuring in legislative provisions. *Language and law* / ed. J. Gibbons. №3. London, 1994. P. 78–90.
9. Malkiel Y. Studies in irreversible binomials. *Lingua*. № 8. 1959. P. 113–160.
10. Mollin S. *The (Ir)reversibility of English Binomials*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2014. 264 p.

REFERENCES:

1. Bondarenko, T. B., Mitroshyna, K. M. (2018). Vidobrazhennia prahmatychnoho aspektu funktsionuvannia anhliiskikh binomialiv v ukrainskomu perekladi [Reflection of the pragmatic aspect of the functioning of English binomials in Ukrainian translation]. *Advanced Linguistics*. № 1. P. 21–25 [in Ukrainian].
2. Vykhovanets, I. R. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys: Pidruchnyk* [Grammar of the Ukrainian language. Syntax: Textbook.]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Davydenko, N., Zemlianoi, A. (2020). Binominaly anhliiskoi movy, yikh vydy ta pereklad [Binomials of the English language, their types and translation]. *Aktualni pytannia filolohii ta metodyky vykladannia mov – Topical issues of philology and language teaching methods*. Issue 3 (15). Part 1. P. 189–202 [in Ukrainian].
4. Dudyk, P. S. (1998). *Slovospoluchennia v ukrainskii literaturnii movi: Navchalnyi posibnyk* [Phrases in the Ukrainian Literary Language: Study guide]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Medvedieva, L. M. (1994). *Anhlo-ukrainskyi slovnyk parnykh slovospoluchen* [English-Ukrainian Dictionary of Binomial Expressions]/ edited by O. E. Semenets. Kyiv: Ukrainska encyclopaedia named after M. P. Bazhan [in Ukrainian].
6. Bilozhenko, V. M. (1999). *Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Khrin, I. V. (2020). Binomialy v anhliiskii movi ta spetsyfika yikh vzhyvannia [Binomials in English and the specificity of their use]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VIII (71), Issue 240, Nov. P. 31 [in Ukrainian].
8. Bhatia, V. (1994). Cognitive structuring in legislative provisions. *Language and law* / ed. J. Gibbons. № 3. P. 78–90.
9. Malkiel, Y. (1959). Studies in irreversible binomials. *Lingua*. № 8. P. 113–160.
10. Mollin, S. (2014). *The (Ir)reversibility of English Binomials*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.